2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor

Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

UDK: 81'255.4:811.161.1'373.421

RUS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMADA SINONIMIK BIRLIKLARNING IFODALANISH XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Shodiyona Nizamaddinovna,
Urganch davlat pedagogika instituti O‘zga tilli guruhlarda rus tili yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada rus tilidan o‘zbek tiliga tarjimada sinonimik birliklarning ifodalanish xususiyatlari tahlil qilingan. Tarjima jarayonida sinonimlarning ma’no, uslubiy va pragmatik jihatlarini saqlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, sinonimik birliklarni tarjima qilishda qo‘llaniladigan asosiy usullar, jumladan, to‘liq ekvivalent, qisman ekvivalent va kontekstual moslashtirish usullari misollar asosida ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari sinonimik birliklarning adekvat tarjimasi matn mazmuni va uslubiy xususiyatlarini saqlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: sinonim, sinonimik birlik, tarjima, tarjimashunoslik, ekvivalentlik, kontekstual moslashtirish, leksik birlik, rus tili, o‘zbek tili, tarjima usullari.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СИНОНИМИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С РУССКОГО ЯЗЫКА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности передачи синонимических единиц при переводе с русского языка на узбекский язык. Освещаются вопросы сохранения смысловых, стилистических и прагматических особенностей синонимов в процессе перевода. На основе примеров анализируются основные способы перевода синонимических единиц, в том числе использование полных эквивалентов, частичных эквивалентов и контекстуальных соответствий. Результаты исследования показывают, что адекватная передача синонимических единиц способствует сохранению содержания и стилистических особенностей исходного текста.

Ключевые слова: синоним, синонимическая единица, перевод, переводоведение, эквивалентность, контекстуальное соответствие, лексическая единица, русский язык, узбекский язык, способы перевода.

THE PECULIARITIES OF TRANSLATING SYNONYMOUS UNITS FROM RUSSIAN INTO UZBEK

Abstract. This article examines the peculiarities of rendering synonymous units in translation from Russian into Uzbek. The study focuses on preserving the

semantic, stylistic, and pragmatic features of synonyms during the translation process. Based on illustrative examples, the main methods of translating synonymous units, including full equivalence, partial equivalence, and contextual adaptation, are analyzed. The findings show that the adequate rendering of synonymous units plays an important role in preserving the content and stylistic characteristics of the source text.

Keywords: synonym, synonymous unit, translation, translation studies, equivalence, contextual adaptation, lexical unit, Russian language, Uzbek language, translation methods.

Til xalqlar o‘rtasidagi madaniy, ilmiy va ijtimoiy aloqalarni ta’minlovchi muhim vosita hisoblanadi. Tillararo munosabatlarning rivojlanishida tarjima muhim o‘rin tutadi. Rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilinayotgan badiiy, publitsistik va ilmiy matnlar hajmining ortib borishi tarjima sifati masalasiga bo‘lgan e’tiborni yanada kuchaytirmoqda. Tarjima jarayonida asliyat mazmunini to‘liq yetkazish bilan bir qatorda uning uslubiy va emotsional xususiyatlarini saqlab qolish ham muhim vazifalardan biri sanaladi [1]. Sinonimik birliklar tilning boyligi va ifoda imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim leksik vositalardir. Ular nutqning aniqligi, ta’sirchanligi hamda uslubiy rang-barangligini ta’minlaydi. Biroq bir tildagi sinonimik birliklarni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida ularning ma’no nozikliklari va uslubiy xususiyatlarini to‘liq saqlab qolish har doim ham oson emas. Shu sababli sinonimlarning tarjimada ifodalanish xususiyatlarini o‘rganish tarjima nazariyasi va amaliyotining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi [2; 3]. Tarjima jarayonida sinonimik birliklarni tanlash masalasi ekvivalentlik, adekvatlik va leksik transformatsiyalar bilan bevosita bog‘liqdir. Tarjimon matn mazmunini saqlagan holda maqsadli til imkoniyatlaridan samarali foydalanishi lozim. Ayniqsa, rus va o‘zbek tillarining leksik-semantik tizimidagi farqlar sinonimik birliklarni tarjima qilishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi [4]. O‘zbek tilshunosligida sinonimlarning leksik-semantik tabiati, tasnifi va funksional xususiyatlari yuzasidan qator tadqiqotlar olib borilgan bo‘lsa-da, rus tilidagi sinonimik birliklarning o‘zbek tiliga tarjima qilinish xususiyatlari yetarli darajada yoritilmagan [5; 6]. Shu bois mazkur masalani tadqiq etish tarjima sifatini oshirish, sinonimik birliklarning tarjimadagi o‘rnini aniqlash hamda tarjimashunoslikning nazariy masalalarini boyitish nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot rus tilidan o‘zbek tiliga tarjimada sinonimik birliklarning ifodalanish xususiyatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Sinonimlar tilning leksik tizimida muhim o‘rin egallovchi birliklar bo‘lib, ular bir-biriga yaqin ma’noni ifodalashi bilan birga uslubiy, emotsional-ekspressiv va qo‘llanish doirasi jihatidan farqlanadi. Tilning boyligi va ifoda imkoniyatlari ko‘p jihatdan sinonimik qatlamning rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Shu sababli sinonimik birliklar nafaqat tilshunoslikda, balki tarjimashunoslikda ham muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi [7]. Tarjima jarayonida sinonimik birliklarni

ifodalash masalasi ekvivalentlikni ta'minlash bilan chambarchas bog'liq. Har qanday tarjimaning asosiy vazifasi asliyat matnining mazmunini, uslubini va kommunikativ maqsadini boshqa til vositalari yordamida qayta yaratishdan iborat. Biroq turli tillarning leksik tizimi bir xil bo'lmaganligi sababli ayrim sinonimik birliklarning to'liq muqobilini topish qiyinchilik tug'diradi. Bunday holatlarda tarjimon matn mazmunini saqlab qolish maqsadida turli leksik vositalardan foydalanadi [1]. Rus tilida sinonimik qatorlar keng rivojlangan bo'lib, ular nutqning aniqligi va ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, «говорить», «сказать», «произнести», «высказать» fe'llari umumiy ma'noda nutq faoliyatini bildirsa-da, ularning har biri ma'lum uslubiy va semantik farqlarga ega. Ushbu birliklarni o'zbek tiliga tarjima qilishda kontekst muhim ahamiyat kasb etadi. Ayrim holatlarda ularning barchasi «aytmoq» fe'li orqali berilishi mumkin bo'lsa, ba'zi vaziyatlarda «ta'kidlamoq», «bildirmoq», «bayon qilmoq» kabi variantlardan foydalanishga to'g'ri keladi. Bu esa tarjimada sinonimik moslashuvning zarurligini ko'rsatadi [2]. Sinonimik birliklarni tarjima qilishda eng ko'p uchraydigan usullardan biri kontekstual almashtirish hisoblanadi. Mazkur usulda tarjimon lug'aviy muqobildan emas, balki matn mazmuniga mos keladigan variantdan foydalanadi. Chunki sinonimlarning ma'nosi ko'pincha kontekst orqali aniqlanadi. Tarjimada kontekst talablariga mos kelmaydigan sinonimning tanlanishi mazmunning buzilishiga yoki uslubiy ranglarning yo'qolishiga olib kelishi mumkin [3]. Tarjima amaliyotida sinonimik birliklarning uslubiy xususiyatlarini saqlash ham muhim masalalardan biridir. Rus tilidagi ayrim sinonimlar kitobiy, rasmiy yoki so'zlashuv uslubiga xos bo'lishi mumkin. Tarjimon ushbu xususiyatlarni hisobga olmagan taqdirda matnning umumiy uslubiy yaxlitligi buziladi. Masalan, rasmiy uslubda qo'llanilgan «заявить» fe'lining oddiy «aytmoq» shaklida berilishi matnning uslubiy ta'sirini pasaytirishi mumkin. Shu sababli tarjimada «ma'lum qilmoq», «bayon etmoq» kabi uslubiy jihatdan mos variantlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir [4]. Sinonimik birliklarni tarjima qilishda milliy-madaniy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Har bir tilning o'ziga xos dunyoqarashi va madaniy tajribasi mavjud bo'lib, bu holat leksik birliklarda ham aks etadi. Ayrim ruscha sinonimlar o'zbek tilida bir nechta vositalar yordamida ifodalanishi yoki aksincha, bir necha sinonim bitta birlik orqali tarjima qilinishi mumkin. Natijada tarjimon mazmun va uslubning adekvat uzatilishini ta'minlash uchun mos variantni tanlashga majbur bo'ladi [8]. Rus tilidan o'zbek tiliga tarjimalar tahlili shuni ko'rsatadiki, sinonimik birliklar ko'pincha to'liq ekvivalent, qisman ekvivalent yoki kontekstual muqobil vositasida tarjima qilinadi. To'liq ekvivalentlar ikki tilning leksik tizimida mavjud bo'lgan hollarda qo'llanadi. Qisman ekvivalentlarda esa ma'no saqlanadi, biroq uslubiy yoki emotsional bo'yoqlarda ayrim tafovutlar kuzatiladi. Kontekstual muqobillar esa tarjimonning ijodiy yondashuvini talab qiluvchi holatlarda qo'llaniladi. Tarjimashunoslikda sinonimik birliklarni tarjima qilish masalasi faqat lingvistik emas, balki pragmatik muammo sifatida ham qaraladi. Chunki tarjima qilingan matn maqsadli auditoriyaga

tushunarli va tabiiy bo‘lishi lozim. Shu bois tarjimon sinonim tanlashda nafaqat lug‘aviy ma’noga, balki matnning kommunikativ vazifasi va o‘quvchining qabul qilish xususiyatlariga ham e’tibor qaratishi kerak. Badiiy asarlarda sinonimik birliklar qahramonning ruhiy holatini, muallifning munosabatini hamda matnning uslubiy ta'sirchanligini ifodalashda muhim o‘rin tutadi. F.M. Dostoyevskiyning «Jinoyat va Jazo» romanida ham sinonimik birliklar qahramon xarakterini ochishda faol qo‘llanilgan. Ushbu birliklarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda ularning nafaqat lug‘aviy ma'nosi, balki uslubiy va emotsional bo‘yoqlarini ham saqlash muhim hisoblanadi.

Masalan, asarning bosh qismida quyidagi jumla uchraydi:

«Но столько злобного презрения уже накопилось в душе молодого человека...» «Ammo yigitning qalbida shu qadar achchiq nafrat va jirkanish to‘planib qolgan ediki...»

Bu yerda «злобного» va «презрения» so‘zlari salbiy emotsional ma'noni kuchaytiruvchi sinonimik birliklar sifatida qo‘llangan. «Презрение» so‘zini oddiy «mensimaslik» tarzida tarjima qilish mumkin bo‘lsa-da, badiiy matnda «jirkanish» yoki «nafrat» variantlari qahramonning ichki kechinmalarini yanada tabiiyroq ifodalaydi. Yana bir misolda: «...волнение его возрастало всё сильнее и сильнее.» «Uning hayajoni tobora kuchayib borardi.»

Bu yerda «волнение» so‘zi kontekstga qarab «hayajon», «bezovtalik», «ichki iztirob» kabi sinonimik birliklar orqali ifodalanishi mumkin. Tarjimon voqea rivojiga qarab ulardan eng mosini tanlashi lozim. Aks holda qahramonning psixologik holati to‘liq ochilmaydi .

Shuningdek, romanda «лохмотья» so‘zi bir necha marotaba uchraydi. Ushbu birlikni oddiy «eski kiyim» deb tarjima qilish mumkin bo‘lsa-da, «uvada kiyim», «yirtiq-yamoq kiyim» yoki «juldur kiyim» variantlari asliyatdagi salbiy bo‘yoqni aniqroq ifodalaydi. Bu holat sinonimik birliklarni tanlashda uslubiy moslashtirish muhim ekanligini ko‘rsatadi.

Asarda quyidagi jumla uchraydi: «Я так и знал!... Это уж всего сквернее!» «Men shunday bo‘lishini bilgandim! Bu esa eng yomoni ekan!» Bu yerda «скверный» sifatining asosiy ma'nosi «yomon» bo‘lsa-da, matn mazmuniga qarab «jirkanch», «mudhish», «qabih», «o‘ta yomon» kabi sinonimik birliklardan ham foydalanish mumkin. Tarjimon voqeaning emotsional yukiga qarab eng mos variantni tanlaydi. Ushbu holatda «eng yomoni» varianti qahramonning ruhiy zo‘riqishini tabiiy ifodalagan.

Masalan, rus tilidagi “смотреть, глядеть, взглянуть, посмотреть, всматриваться” fe’llari umumiy ma’noda “qaramoq” harakatini bildiradi. Biroq ularning har biri nutqda alohida uslubiy va semantik yuklamaga ega. Shu sababli tarjimada ular qaramoq, boqmoq, tikilmoq, nazar tashlamoq, sinchiklab qaramoq kabi turli birliklar bilan ifodalanadi. Bunday tanlov matnning tabiiyligini saqlashga hamda muallif ko‘zlagan badiiy ta’sirni o‘quvchiga yetkazishga xizmat qiladi.

Shuningdek, sifat turkumiga mansub sinonimik birliklarni tarjima qilishda ham kontekst muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, rus tilidagi “грустный, печальный, унылый, тоскливый” sifatlari bir-biriga yaqin ma’noga ega bo‘lsa-da, ularning emotsional darajasi bir xil emas. Tarjimada ular “g‘amgin, ma’yus, dilxira, ko‘ngli cho‘kkan, mahzun” kabi turli vositalar bilan ifodalanadi. Tarjimon aynan qaysi sinonimni tanlashi matn mazmuniga va qahramonning ruhiy holatiga bog‘liq bo‘ladi.

Fe’llar bilan bir qatorda ravishlar va otlar tarkibidagi sinonimlar ham tarjimada alohida yondashuvni talab qiladi. Rus tilidagi “быстро, стремительно, мгновенно, поспешно” ravishlari o‘zbek tilida “tez, shiddat bilan, bir zumda, shoshilib” kabi turli shakllarda ifodalanadi. Har bir variant voqeaning sur’ati va emotsional bo‘yoqni turlicha aks ettiradi. Agar tarjimon ularning barchasini bir xil so‘z bilan bersa, matnning uslubiy rang-barangligi kamayadi.

Keltirilgan misollar shuni ko‘rsatadiki, sinonimik birliklarni tarjima qilish jarayonida tarjimon lug‘aviy ma'nodan tashqari matnning emotsional ta'siri, uslubi va pragmatik vazifasini ham hisobga olishi zarur. Aynan shu omillar tarjimaning tabiiyligi va badiiy qimmatini belgilaydi.

Masalan, rus tilidagi “смеяться, хохотать, улыбаться, умыкаться, хихикать” fe’llari umumiy ma’noda “kulmoq” harakatini bildiradi. Biroq ularning har biri nutqda alohida uslubiy va semantik yuklamaga ega. Shu sababli tarjimada ular kulmoq, qah-qah urmoq, tabassum qilmoq, miyig‘ida kulmoq, kıkırlamoq/pispislamoq kabi turli birliklar bilan ifodalanadi. Bunday tanlov matnning tabiiyligini saqlashga hamda muallif ko‘zlagan badiiy ta’sirni va qahramonning fe’l-atvorini o‘quvchiga ancha aniq yetkazishga xizmat qiladi.

Shuningdek, sifat turkumiga mansub sinonimik birliklarni tarjima qilishda ham kontekst muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, rus tilidagi “красивый, прекрасный, живописный, прекраснейший, великолепный” sifatlari bir-biriga yaqin ma’noga ega bo‘lsa-da, ularning emotsional darajasi va tasvir ob’ekti bir xil emas. Tarjimada ular “chiroyli, go‘zal, manzarali, tengsiz, shukuhli, hushro‘y” kabi turli vositalar bilan ifodalanadi. Tarjimon aynan qaysi sinonimni tanlashi matn mazmuniga va tasvirlanayotgan narsa yoki insonning xususiyatiga bog‘liq bo‘ladi.

Fe’llar va sifatlar bilan bir qatorda ravishlar hamda otlar tarkibidagi sinonimlar ham tarjimada alohida yondashuvni talab qiladi. Rus tilidagi “очень, крайне, чрезвычайно, весьма” ravishlari o‘zbek tilida “juda, nihoyatda, g‘oyat, g‘oyatda, poyonsiz” kabi turli shakllarda ifodalanadi. Har bir variant belgi yoki harakatning darajasini hamda uslubiy bo‘yog‘ini turlicha aks ettiradi. Agar tarjimon ularning barchasini bir xil so‘z bilan bersa, matnning uslubiy rang-barangligi va ta’sirchanligi kamayadi.

Xuddi shunday holatni ot turkumiga mansub sinonimlar misolida ham ko‘rish mumkin. Rus tilidagi “ошибка, промах, оплошность, заблуждение” otlari o‘zbek tilida “xato, yanglishish, beparvolik, g‘afillik, adashish” kabi variantlarda namoyon bo‘ladi. Badiiy kontekstda oddiy xato bilan kutilmagan g‘afillik o‘rtasidagi

masofani to‘g‘ri his qilish va mos sinonimni qo‘llash tarjimaning sifatini belgilaydigan asosiy omillardandir.

Insonning jismoniy holati va harakat usulini ifodalovchi fe’llarni tarjima qilishda ham sinonimik qatorning to‘g‘ri tanlanishi katta ahamiyatga ega. Masalan, rus tilidagi “бежать, мчаться, нестись, удирать, лететь” fe’llari umumiy ma’noda “yugurmoq” harakatini bildiradi. Biroq ularning har biri harakatning tezligi, sababi va sub’yektning kayfiyatiga ko‘ra bir-biridan farq qiladi. Tarjimada ular “yugurmoq, chopmoq, uchmoq, qochib qolmoq, juftakni, rostlamoq, yelday uchmoq” kabi turli birliklar bilan ifodalanadi. Harakatning oddiy yugurish yoki sarosimada qochish ekanligini his qilib, mos sinonimni qo‘llash matnning tasviriy kuchi va dinamikasini oshiradi.

Shuningdek, inson xarakteri, fe’l-atvori va xulq-atvorini ifodalovchi sifat sinonimlarini tarjima qilishda ham kontekst birinchi o‘ringa chiqadi. Masalan, rus tilidagi “смелый, храбрый, отважный, бесстрашный, дерзкий” sifatlari bir-biriga yaqin ma’noni anglatgani bilan, ularning emotsional bo‘yog‘i va ijobiy-salbiy darajasi turlicha. Tarjimada ular “korkmas, jasur, dovyurak, botir, haddidan oshgan, o‘zboshimcha” kabi vositalar orqali aks ettiriladi. Agar tarjimon kontekstni e’tiborga olmay, дерзкий so‘zini ijobiy ma’nodagi jasur deb o‘zbekchalashtirsa, muallif ko‘zlagan salbiy xarakter tasviri buzilishi va kitobxonda noto‘g‘ri taassurot uyg‘onishi mumkin.

Inson ruhiy kechinmalari va his-tuyg‘ularini ifodalovchi ot sinonimlari ham tarjimonda alohida e’tibor va nozik didni talab qiladi. Rus tilidagi “страх, ужас, испуг, боязнь, трепет” otlari umumiy ma’noda “qo‘rqinch” tushunchasini bersa-da, ularning har biri qo‘quvning darajasini turlicha namoyon etadi. O‘zbekcha tarjimada ular “qo‘rquv, vahima, daxshat, cho‘chish, xavfsirash, hayajon, titroq” kabi ko‘rinishlarda beriladi. Qahramonning yengil cho‘chib tushgani bilan ruhiyatini qoplab olgan vahima o‘rtasidagi farqni aniq sinonim orqali ajratib berish tarjimaning tabiiyligini ta’minlaydi.

Ravishlar va holat so‘zlari ham badiiy tasvirga o‘zgacha jilo va rang beruvchi vositalardandir. Masalan, rus tilidagi “тихо, бесшумно, шепотом, тайком, едва слышно” ravishlari o‘zbek tilida “sekin, shovqinsiz, shivirlab, bildirmay, yashirincha, arang eshitilib kabi turli shakllarda ifodalanadi. Har bir variant harakatning bajarilish tarzi va vaziyatdagi sirli muhitni turlicha gavdalantiradi. Tarjimon ularning barchasini bir xil sekin so‘zi bilan cheklasa, badiiy matnning jozibasi va uslubiy rang-barangligi pasayadi.

Mazkur tadqiqot davomida rus tilidan o‘zbek tiliga tarjimada sinonimik birliklarning ifodalanish xususiyatlari o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, sinonimlar tarjima jarayonida matn mazmuni va uslubini saqlashda muhim o‘rin tutadi. Rus tilidagi sinonimik birliklarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda ularning ma’nosi, qo‘llanish o‘rni hamda uslubiy xususiyatlarini hisobga olish zarur. Tadqiqot natijasida sinonimik birliklarni tarjima qilishda to‘liq ekvivalent, qisman ekvivalent va kontekstual moslashtirish usullaridan foydalanilishi aniqlandi.

Tarjimon tomonidan sinonimlarning to‘g‘ri tanlanishi asliyat mazmunining aniq va tabiiy ifodalanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ayrim ruscha sinonimlarning o‘zbek tilida bir xil vosita orqali, ayrim hollarda esa turli leksik birliklar yordamida ifodalanishi kuzatildi. Bu holat ikki tilning leksik-semantik xususiyatlari bilan izohlanadi. Xulosa qilib aytganda, sinonimik birliklarning tarjimadagi o‘rnini o‘rganish tarjima sifatini oshirishga yordam beradi hamda rus va o‘zbek tillari o‘rtasidagi leksik munosabatlarni chuqurroq anglash imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
4. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
5. Турсунов У., Мухторов Ж., Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 384 б.
6. Abjalilova M.A. O‘zbek tilidagi sinonimlar tasnifi. Zamonaviy filologiyaning dolzarb masalalari. – 2024.
7. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
8. Hauer B., Kondrak G. Synonymy = Translational Equivalence. – 2020.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694